

Asia: VN/28937/2021

Arviomuistio pienriitamenettelystä

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Etelä-Suomen oikeusapu- ja edunvalvontapiiri kiittää mahdollisuudesta lausua arviomuistiosta ja esittää siihen liittyen seuraavat näkökohdat.

Pitäisikö pienriitamenettelystä säätää?

Kyllä. Se, että kansalaiset ja yritykset eivät tällä hetkellä uskalla tuoda intressiltään vähäisiä riitoja tuomioistuimen ratkaistavaksi oikeudenkäyntikulujen pelossa on suuri ongelma. Intressiltään vähäisten riitojen ratkaisemisen mahdollistaminen olisi omiaan lisäämään luottamusta yhteiskuntaan ja sen toimintaan.

Vaihtoehtoisesti olisi säädettävä muusta menettelystä, jolla kansalaiset pääsevät nykyistä paremmin lakisääteisiin oikeuksiinsa myös intressiltään vähäisissä riita-asioissa. Tällaisena vaihtoehtoisena tapana voidaan nähdä esimerkiksi työoikeuden ja asumisen aloilla toimivat lautakunnat.

Millainen pienriitamenettelyn pitäisi olla, jos siitä säädettäisiin?

Avustajien käytön vähentäminen ja valmistelun "lomakkeistaminen"

1. Ydinongelma, joka pienriitamenettelyn tulisi ratkaista, on oikeudenkäynnin kalleus (s. 18).
2. Kalleus syntyy tarpeesta käyttää oikeudellisia avustajia, mistä syntyy oikeudenkäyntikuluja asianosaiselle itselleen sekä lisäksi riski toisen osapuolen oikeudenkäyntikuluista. Keskeinen osa

ratkaisua on näin ollen vähentää tarvetta käyttää oikeudellisia avustajia, eli edesauttaa asian hoitamista itse.

3. Avustajien käytön vähentäminen tarkoittaa, että vastaavan työn tekisi pienriitamenettelyssä joko tuomioistuimien tai asianosaisten itse. Tuomioistuimelle se tarkoittaa ennen kaikkea aktiivisempaa prosessinjohtoa ja asian selvittämistä. Asianosaisille se tarkoittaa vaatimusten ja vastausten sekä näytön toimittamista itse tuomioistuimeen.

4. Valtiontalouden kannalta on sitä parempi, mitä suurempi osa ennen kaikkea asian valmistelutyöstä voidaan antaa asianosaisten itsensä vastuulle. Asian omatoiminen hoitaminen voi myös tukea asianosaisten asiastaan kokemaa omistajuutta. Näin ollen lähtökohtana tulisi olla se, että asianosaisia kannustetaan ja tuetaan hoitamaan asiaansa mahdollisimman paljon itse.

5. Edellä sanottu edellyttää sitä, että asianosaisille annetaan riittävät työkalut hoitaa asiaansa. Voidaan ajatella esimerkiksi sellaisen sähköisen asiointiportaalin tai muun digitaalisen menettelyn kehittämistä, joka olisi riittävän yksinkertainen asianosaisten itsensä käyttöä. Tällaisen asiointiportaalin tai -menettelyn tulisi ohjata ja tukea käyttäjää kanteen nostamisessa ja siihen vastaamisessa, sekä tarvittavan todistelun valitsemisessa ja toimittamisessa. Myös muistiossa tuodaan esiin tällainen "lomakkeistaminen" (s. 76-78).

6. Esimerkiksi Alankomaissa käyttöön otettu eKantonrechter-järjestelmä vaikuttaa paperilla järkevältä, mutta ei ole käytännössä osoittautunut toimivaksi (s. 58). Tämän ei kuitenkaan tulisi antaa vaikuttaa siten, että vastaavan järjestelmän kehittäminen Suomessa hylättäisiin ilman tarkempaa selvitystä. eKantonrechter-järjestelmään tarkemmin tutustumalla voidaan saada arvokasta tietoa siitä, mitä yksinkertaiselta sähköiseltä menettelyltä edellytetään, jotta sitä käytettäisiin. Suomessa esimerkiksi OmaVero-palvelu on suhteellisen hyvä esimerkki palvelusta, jossa kansalaiset pystyvät hoitamaan kohtuullisen monimutkaisia omaan verotukseensa liittyviä toimenpiteitä portaalissa, joka on rakennettu käyttäjä edellä. Selkeä käyttöliittymä ja jokaisen kentän kohdalla saatavilla oleva toimintaa tukeva informaatio ohjaavat kansalaisen tekemään oikeat valinnat ja antamaan oikeat tiedot oikeassa kohdassa. Vastaavan tyyppisen järjestelmän rakentaminen pienriitamenettelyä varten ei tulisi olla mahdotonta.

7. Lähtökohtaisesti on eduksi, jos pienriitamenettely olisi sillä tavalla joustava, että sen piirissä voitaisiin käsitellä vaivatta useita erityyppisiä asioita. Tästä huolimatta voidaan ajatella myös sellaista menettelyä, jossa esimerkiksi viiteen keskeisimpään asiatyyppiin (vuonna 2019 pääkäsitellyssä ratkaistuista riita-asioista 18 prosenttia koski palvelussopimusta tai toimeksiantoa, 17,5 prosenttia työsuhdetta, 13 prosenttia perheoikeutta, 10,2 prosenttia velkaa tai saamista ja 9,1 prosenttia huoneenvuokraa) (s. 14) liittyvää juridiiikkaa "rakennetaan sisään" sähköiseen asiointiportaaliiin ja näin tuetaan asianosaisten omaa suoriutumista asiansa hoitamisesta.

Suullinen, epämuodollinen ja verkkovälitteinen pääkäsittely pääsääntönä

8. Tutkimusten mukaan epämuodollinen, suullinen menettely voi tuottaa enemmän koettua oikeudenmukaisuutta (s. 116). Näin ollen pienriitamenettely tulisi lähtökohtaisesti suunnitella tällaisen suullisen ja epämuodollisen käsittelyn ympärille.

9. Tuomioistuimessa järjestettävästä suullisesta käsittelystä aiheutuu kuitenkin kuluja (ja vaivaa), ja kuten jo edellä todettu, kulut ovat keskeinen este oikeuden hakemiseksi intressiltään vähäisissä asioissa (s. 18). Tutkimusten mukaan suomalaiset myös veisivät riitojaan halukkaammin tuomioistuimeen ratkaistavaksi, jos oikeudenkäynti olisi mahdollista käydä verkossa, minkä lisäksi asianosaiset toivovat huomattavasti aiempaa useammin mahdollisuutta osallistua oikeudenkäyntiin etäyhteyksin (s. 88). Edellä mainituista syistä pienriitamenettelyn suullinen käsittely tulisi lähtökohtaisesti pyrkiä järjestämään videoyhteydellä.

Kulukatto

10. Oikeudellisten avustajien käytön vähentäminen menettelyä yksinkertaistamalla ja ”lomakkeistamalla” pienentää jo lähtökohtaisesti sekä kantajan että vastaajan kuluja ja näin ollen kuluriskiä. Tämän lisäksi tulisi kuitenkin säätää myös kulukatosta, jotta tavoite pienentää pienriitamenettelyn kuluriskiä ja näin saada osapuolet tuomaan asiansa oikeuden ratkaistavaksi toteutuisi. Tältä osin järkevimmältä vaihtoehdolta vaikuttaa muistiossa esitelty vaihtoehto kolme, eli että lähtökohtaisesti voittaneen osapuolen kulut korvataan, mutta oikeutta korvaukseen on rajoitettu voimakkaasti (s. 91-92).

11. Kulukatto tulisi rohkeasti asettaa riittävän matalalle, jotta pienriitamenettelyn tavoitteet toteutuisivat. Kulukaton asettaminen kiinteäeuromääräisinä taksoina voi olla selkeämpi vaihtoehto kuin esimerkiksi prosenttiperusteinen kulukatto (esim. enintään 10 % riidan arvosta). Prosenttiperusteinen kulukatto taas kohtelisi oikeussubjekteja yhdenvertaisemmin, minkä lisäksi se olisi aina ”oikeassa” suhteessa riidan arvoon nähden olettaen tietysti, että prosenttiosuus osataan asettaa sellaiselle tasolle, joka koetaan sopivaksi.

Pienriitamenettely ja oikeusapu

12. Koska tavoitteena pienriitamenettelyssä olisi se, että asianosaiset itse hoitaisivat asiansa, pienriitamenettely tuskin lisäisi kovin paljon oikeusaputoimistojen antamaa oikeudellista neuvontaa pienriitoihin liittyen. Toisaalta, kuten arviomuistiossakin todetaan, oikeusapulain 3 a §:ssä tarkoitettu vähäinen neuvonta voisi lisääntyä (s. 127-128). Näin voi olettaa tapahtuvan erityisesti silloin, jos pienriitamenettelystä ei onnistuta luomaan riittävän yksinkertaista niin, että asianosainen onnistuisi ilman tukea vireyttämään asiansa ja vastaamaan kanteeseen, vaan joutuu turvautumaan oikeusaputoimistojen antamaan neuvontaan menettelyyn liittyen.

13. Pienriitamenettelyynkin liittyisi todennäköisesti oikeudenkäyntimaksu. Tältä osin menettely voisi lisätä oikeusavusta valtiolle aiheutuvia kustannuksia, jos asiaan haettaisiin oikeusapua oikeusapulain 4 pykälän 1 momentin 3 kohdan nojalla käsittelymaksusta vapautumiseksi. Onkin oletettavaa, että tällaisen käsittelymaksusta vapauttavan oikeusavun hakeminen lisääntyisi pienriitamenettelyn myötä, kun tuomioistuimiin tuotaisiin useita tuhansia asioita, joita tällä hetkellä ei käsitellä tuomioistuimissa (s. 105-113). Jatkovalmistelussa tulisi arvioida sitä, mikä tulisi olemaan oikeusavun suhde pienriitamenettelyn oikeudenkäyntimaksuihin.

14. Koska pienriitamenettelystä itsessään olisi tarkoitus luoda niin yksinkertainen, että asianosaiset voivat itse hoitaa asiansa ilman avustajaa, tulisi pitää huoli, että myös edellä tarkoitettu oikeudenkäyntimaksusta vapauttava oikeusapu olisi myönnettävissä riittävän yksinkertaisessa menettelyssä ja mielellään samassa yhteydessä itse pääasian vireyttämisestä. Tällä hetkellä oikeusapulaskelmaan liittyy melko paljon huomioon otettavia tulo- ja menoeriä ja laskelman tekeminen on suhteellisen työlästä oikeusapusihteerin työtä. Jatkovalmistelussa tulisi arvioida sitä, olisiko pienriitamenettelyä varten tarpeen säätää kevennetystä menettelystä, jolla asianosainen voisi hakea ja saada vapautusta oikeudenkäyntimaksusta (ja mahdollisista todistelukustannuksista) ilman varsinaisen oikeudellisen neuvonnan tarvetta. Oikeusavun myöntäminen sellaiseen pienriita-asiaan, jossa asianosainen kokisi kaikesta huolimatta tarvitsevansa ja haluavansa oikeudellista neuvontaa sisältävää oikeusapua, voitaisiin soveltaa voimassa olevia säännöksiä ja menettelyä oikeusavun hakemisesta ja myöntämisestä.

5000 euroa lähtökohtaisesti sopiva raja

15. Se ajatus, että pienriitamenettelyn piiriin otetaan ensi vaiheessa intressiltään pienempiä riitoja ja soveltamisalaa laajennetaan, mikäli menettely osoittautuu toimivaksi, on kannatettava. Lähtökohtaisesti 5000 euroa vaikuttaa sopivalta raja-arvosta, mutta voidaan ajatella sitäkin, että menettelyn piiriin otetaan alkuvaiheessa esimerkiksi intressiltään enintään 2500 euron arvoisia riitoja ja intressiraja-arvoa tämän jälkeen nostetaan.

Vaihtoehtoiset toteuttamistavat

16. Sellaisesta menettelystä säätäminen, jolla kansalaiset voisivat nykyistä useammin saada oikeutta myös intressiltään vähäisissä asioissa olisi hyvin tärkeää. Menettelyä ei tarvitse välttämättä toteuttaa juuri käräjäoikeuksissa, mutta sillä on selkeät etunsa, suurimpana ratkaisun täytäntöönpanokelpoisuus.

17. Muuna vaihtoehtoina voidaan pitää erillisten lautakuntien perustamista. Tällä hetkellä tilausta saattaisi olla ennen kaikkea työoikeuden ja asumisen (tai rajoitetummin huoneenvuokran) aloilla toimiville lautakunnille, jollaisia ei vielä ole, mutta joihin liittyviä asioita käsitellään tuomioistuimissa jo nyt paljon (s. 14) ja joita oletettavasti jää tällä hetkellä myös paljon käsittelemättä juuri oikeudenkäyntikuluriskin suhteettomuuden riidan intressiin nähden, vuoksi.

Helsingissä 24.3.2023

Etelä-Suomen oikeusapu- ja edunvalvontapiiri

Jyrhämä Tero

Etelä-Suomen oikeusapu- ja edunvalvontapiiri